MALTA

QORTI CIVILI
PRIM' AWLA
(GURISDIZZJONI KOSTITUZZJONALI)

ONOR. IMHALLEF
JOSEPH R. MICALLEF

Seduta tas-16 ta' Ottubru, 2008

Rikors Numru. 640/1998/1

Dr. Philip **SALIBA** sew proprju kif ukoll bħala mandatarju ta’ l-imsiefra oħtu Suor Maria Saliba, Joseph Saliba, Agnes armla ta’ Rosario Sammut u b’degriet tal-14 ta’ Ottubru, 2002, il-ġudizzju għadda fil-persuna ta’ wliedha Janine Vella, Mario Sammut, Doreen Vella, u Josanne Galea, aħwa Sammut, bħala werrieta tar-rikorrenti Agnes armla ta’ Rosario Sammut, Bernardette mart Martin Demech, Veronica mart Joseph Mifsud, Mary Anne *sive* Miriam armla ta’ Anthony Saliba, Carmela armla ta’ Carmel Saliba, f’isimha u bħala mandatarja ta’ wliedha Jane mart John Chadwich, Mariella mart Albert Holmes, Cynthia mart John Drury, Magdalene mart Neil Manley, Isabella mart Steve Grainger u Joseph, Pio u Philip, aħwa Saliba

vs

KUMMISSARJU TAL-ARTIJIET u Avukat Ġenerali tar-Repubblika

Il-Qorti:

Rat ir-Rikors imressaq fit-13 ta' Marzu, 1998, li bih u għar-raġunijiet hemm imfissra, ir-rikorrent, bħala sidien ta' sehem ta' nofs mhux maqsum minn għadd ta' binjiet li kienu jinsabu fl-Isla, ġarrbu ksur tal-jeddijiet tagħhom imħarsin bl-artikoli 14 u 1 tal-Ewwel Protokoll tal-Konvenzjoni għall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fundamentali (aktar 'il quddiem imsejħa "il-Konvenzjoni") u li din il-Qorti tagħtihom kull rimedju xieraq kontra dan il-ksur. Jgħidu li dan seħħ meta, fi Frar tal-1951, il-Gvern ħa l-imsemmi bini f'idejh b'titolu ta' pussess u użu u, xi żmien wara u bla ma kiseb il-kunsens tagħhom, waqqa' dak il-bini u tella' minfloku bini ġdid ieħor u nqeda minn biċċa minn dak il-ġid biex wessa' t-triq ta' quddiemu. Kien biss f'Ġunju tal-1993 li l-Gvern kien iddikjara li l-imsemmi akkwist kellu jkun b'titolu ta' dominju pubbliku;

Rat id-degriet tagħha (diversament presjeduta) tal-20 ta' Marzu, 1998, li bih ordnat in-notifika lill-intimati u qiegħdet ir-Rikors għas-smigħ tal-25 ta' Marzu, 1998;

Rat it-Tweġiba mressqa mill-intimati fis-26 ta' Marzu, 1998, li biha u għar-raġunijiet hemm imsemmija, laqgħu għat-talbiet tar-rikorrenti billi qalu, b'mod preliminari, li l-Avukat Ġenerali ma hux il-kontradittur leġittimu tal-azzjoni tar-rikorrenti u jmissu jinħeles milli jibqa' iżjed fil-kawża. Fil-mertu, laqgħu billi tennew li kulma sar kien seħħ bi twettiq ta' dak li jipprovdi l-Kapitolu 88 tal-Liġijiet ta' Malta u sar kollu b'għan leġittimu li jikkonsisti f'kontroll ta' użu tal-ġid fl-interess ġenerali u b'hekk għamil imħares bit-tieni paragrafu tal-artikolu 1 tal-Ewwel Protokoll. Jiċħdu li huma mxew mar-rikorrenti b'mod diskriminatorju;

Rat id-degriet tas-16 ta' Settembru, 1998[1], li bih ħatret lill-Perit Arkitett Albert Fenech bħala perit tekniku biex jgħin lill-Qorti u jkun preżenti waqt is-smigħ tal-kawża;

[1] Paġ. 14 tal-proċess

Rat id-degriet tal-25 ta' Settembru, 1998[2], li bih dik il-ħatra tfissret billi l-perit ingħata direttivi partikolari dwar x'kellu jagħmel biex iwettaqha;

Rat ir-Rapport imressaq mill-perit tekniku fil-5 ta' Jannar, 1999[3], u minnu maħluf waqt is-smigħ tat-8 ta' Jannar, 1999;

Rat id-degriet tad-9 ta' April, 1999[4], li bih ir-rikorrenti ntalbu jiddikjaraw kif, fil-fehma tagħhom, kellu jkun l-inkarigu tal-perit tekniku jekk kemm-il darba kellu jerġa' jinħatar biex jagħti stima tal-kumpens dovut lilhom;

Rat in-Nota mressqa mir-rikorrenti fis-26 ta' April, 1999[5], bi twettiq tal-imsemmi degriet;

Rat in-Nota mressqa mill-Kummissarju intimat fl-14 ta' Mejju, 1999[6], bi tweġiba għal dik imressqa mir-rikorrenti;

Rat id-degriet tagħha (diversament presjeduta) tas-16 ta' Diċembru, 1999[7], li bih u għar-raġunijiet hemm imsemmijin, ċaħdet it-talba tar-rikorrenti biex taħtar mill-ġdid lill-perit tekniku biex jagħti stima tal-ġid li tteħdilhom;

Rat id-degriet tagħha (diversament presjeduta) tas-7 ta' Settembru, 2001[8], li bih u wara dikjarazzjoni li biha l-partijiet talbu lill-Qorti żmien biex jistħarrġu l-possibilita' ta' ftehim bonarju bejniethom dwar il-kwestjoni, fid-dawl ta' bidliet li kienu se' jiddaħħlu fil-liġi rilevanti, ħalliet il-kawża *sine die*;

Rat id-degriet tal-25 ta' Frar, 2002, li bih u fuq talba magħmula mir-rikorrenti b'rikors tagħhom tal-20 ta' Frar, 2002, reġgħet qiegħdet il-kawża għas-smigħ;

Rat is-surroga tal-1 ta' Ottubru, 2002, li biha l-kawża ġiet assenjata lil din il-Qorti kif presjeduta;

---

[2] Paġġ. 18 – 9 tal-proċess
[3] Paġġ. 37 sa 59 tal-proċess
[4] Paġġ. 62 – 3 tal-proċess
[5] Paġ. 67 tal-proċess
[6] Paġġ. 70 – 1 tal-proċess
[7] Paġġ. 79 – 80 tal-proċess
[8] Paġġ. 97 – 8 tal-proċess

Rat id-degriet tagħha tal-15 ta' April, 2003, li bih tat lill-partijiet żmien biex iressqu n-Noti ta' Sottomissjonijiet tagħhom;

Rat il-verbal tas-smigħ tal-1 ta' Marzu, 2005[9], li bih intalab mir-rikorrenti li l-kawża tistenna l-eżitu ta' kawża kostituzzjonali oħra[10] li l-mertu tagħha seta' jolqot il-mertu ta' din il-kawża;

Rat in-Nota ta' Sottomissjonijiet imressqa mir-rikorrenti fit-22 ta' Mejju, 2007[11];

Rat in-Nota ta' Sottomissjonijiet imressqa mill-intimati fit-12 ta' Settembru, 2007[12];

Semgħet it-trattazzjoni ulterjuri tal-avukati tal-partijiet;

Rat l-atti kollha tal-kawża;

Rat id-degriet tagħha tad-9 ta' Ottubru, 2007, li bih ħalliet il-kawża għas-sentenza;

Ikkunsidrat:

Illi b'din il-kawża, r-rikorrenti jridu li din il-Qorti ssib li huma ġarrbu ksur tal-jedd fundamentali tagħhom li jgawdu ħwejjiġhom bla xkiel u li jingħataw kumpens xieraq għat-teħid ta' tgawdija ta' ħwejjiġhom. Huma jgħidu wkoll li ġew diskriminati bl-għamil tal-intimati jew ta' min minnhom;

Illi l-intimati jwarrbu dawn ix-xiljiet u jisħqu li kulma sar kien skond il-liġi, u għal għan pubbliku. F'kull każ, jgħidu li l-liġi tagħti lir-rikorrenti rimedju xieraq billi tipprovdi kumpens għat-teħid tal-proprjeta'. Huma jiċħdu li mxew b'xi mod diskriminatorju fil-konfront tal-istess rikorrenti. L-intimat Avukat Ġenerali qanqal ukoll il-kwestjoni li hu ma kellux jitħarrek u jmissu jinħeles milli jibqa' fil-kawża;

---

[9] Paġ. 128 tal-proċess
[10] Rik. Kost. 537/96
[11] Paġġ. 137 sa 150 tal-proċess
[12] Paġġ. 153 sa 167 tal-proċess

Illi mill-fatti li joħorġu mill-atti tal-kawża jirriżulta li r-rikorrenti, aħwa Saliba (u wliedhom), kienu sidien ta' sehem ta' nofs mhux maqsum minn sitt (6) postijiet fi Triq il-Ponta[13], l-Isla. Dawn kienu magħmula minn ħames (5) postijiet terrani u binja oħra fuqhom ta' għoxrin (20) appartament. Matul it-Tieni Gwerra Dinjija, l-bini ġarrab ħsara bil-ħidma tal-għadu. Fis-27 ta' Frar, 1951, il-Kummissarju intimat ħa pussess tal-imsemmi ġid b'dikjarazzjoni (Nru. 83/1951) li dehret fil-ħarġa tal-Gażżetta tal-Gvern ta' dak inhar. Il-Gvern kien iħallas lis-sidien kera ta' tmienja u tmenin lira (£ 88) fis-sena[14]. Wara li ntemmet il-Gwerra, dak li kien għad fadal mill-bini (u kif ukoll mill-bini ta' madwaru) twaqqa', iżda qabel sar dan ma saritx pjanta dettaljata[15]. Minfloku tela' bini ieħor li jikkonsisti f'bini għal akkomodazzjoni pubblika, b'għadd ta' remissi fuq il-livell tat-triq u b'ħanut wieħed fil-kantuniera[16]. Biċċa mill-art li fuqha kien hemm il-bini li twaqqa' ttieħdet għat-twessigħ tal-istess triq;

Illi f'Settembru tal-1991[17], r-rikorrent Nutar Saliba kiteb lill-Kummissarju intimat biex, f'isem is-sidien, jitlob li jingħataw kumpens xieraq. Ir-rikorrent kien ippropona kumpens ta' mija u ħamest elef lira Maltin (Lm 105,000)[18] li minnu r-rikorrenti jkun imisshom in-nofs. Tweġiba – lil hinn minn sempliċi *acknowledgement* għall-ittra mibgħuta – baqgħet ma ngħatat qatt mill-intimat lir-rikorrenti;

Illi b'Avviż li deher fil-Gażżetta tal-Gvern tat-22 ta' Ġunju, 1993[19], l-Aġent President ta' Malta iddikjara li l-imsemmija fondi (flimkien ma' oħrajn li r-rikorrenti m'għandhomx sehem minnhom) kienu meħtieġa mill-awtorita' kompetenti għal skop pubbliku, taħt it-titolu ta' dominju pubbliku. Ir-rikorrenti baqgħu jieħdu l-kera mħallas lilhom mill-intimati. Minn dak iż-żmien 'il quddiem ma jidher li sar xejn aktar. L-ebda waħda mill-partijiet ma mexxiet b'xi proċedura

[13] Illum, f'dik in-naħa tat-triq iġġib l-isem ta' Triq d'Homedes
[14] Xhieda tar-rikorrent Nutar Saliba 25.9.1998, f'paġ. 25 tal-proċess
[15] Par. 21 tar-Rapport tal-perit tekniku, f'paġ. 47 tal-proċess
[16] Par. 23, *ibid*, f'paġ. 48 tal-proċess
[17] Dok "PS1", f'paġġ. 21 – 2 tal-proċess
[18] Li jġibu € 244,584 fi flus tal-lum
[19] Dok "PS2", f'paġ. 23 tal-proċess

ġudizzjarja quddiem it-Tribunal kompetenti. Ir-rikorrenti fetħu din il-kawża f'Marzu tal-1998;

Illi l-konsiderazzjonijiet ta' punti ta' dritt marbutin mal-każ iridu jsiru tabilfors fil-qafas ta' dak li ntalab fir-rikors promotur u fid-dawl tal-fatti u ċ-ċirkostanzi li jikkaratterizżaw il-każ. Ir-rikorrenti għażlu li jibnu l-ilment kostituzzjonali tagħhom espressament fuq id-dispożizzjonijiet tal-Konvenzjoni. Mkien, fl-imsemmi rikors, ma kienu semmew ksur ta' xi wieħed mill-jeddijiet fundamentali mħarsin fil-Kapitolu IV tal-Kostituzzjoni. Għalhekk, il-Qorti m'hijiex sejra tqis is-sottomissjonijiet li huma għamlu fin-Nota tagħhom dwar l-allegat ksur tal-artikolu 37 tal-Kostituzzjoni, ukoll minħabba l-fatt li f'dan il-każ ma seħħitx esproprjazzjoni (fis-sens ta' teħid ta' proprjeta') iżda seħħet biss ċaħda jew tnaqqis ta' tgawdija tagħha[20]. Ma' dan jiżdied jingħad ukoll li, f'dan il-każ, jgħoddu d-dispożizzjonijiet tal-artikolu 47(9) tal-Kostituzzjoni li żżomm mill jsir stħarriġ ta' ksur tal-artikolu 37 tagħha dwar it-tħaddim ta' xi liġi li kienet fis-seħħ qabel Marzu tal-1962[21];

Illi għall-istess raġuni l-Qorti m'hijiex sejra tqis is-sottomissjonijiet tal-intimati dwar jekk ir-rikorrenti messhomx inqdew b'rimedji ordinarji minflok ressqu din il-kawża konvenzjonali, ladarba qatt ma kienet tressqet eċċezzjoni formali f'dan is-sens (minbarra l-fatt li r-rimedju "ordinarju" li jirreferu għalih ma kienx jeżisti sa bosta snin wara li nfetħet din il-kawża[22]) u ladarba ntwera biċ-ċar tul is-smigħ tal-kawża li din il-Qorti (kemm diversament u kif preżentement presjeduta) wriet li hija kienet qegħda twettaq is-setgħat tagħha biex tisma' l-kawża fil-mertu;

Illi **dwar l-eċċezzjoni preliminari tal-intimat Avukat Ġenerali**, fis-sens li ma messux tħarrek f'din il-kawża, l-Qorti hija tal-fehma li din l-eċċezzjoni hija mistħoqqa. Filwaqt li r-rikorrenti ma ressqu l-ebda sottomissjoni dwar din l-eċċezzjoni, l-intimati jistrieħu fuq dak li jipprovdi l-

[20] Kost. **30.11.2001** fl-atti tar-Riferenza Kostituzzjonali fl-ismijiet ***Galea et vs Briffa et*** (Kollez. Vol : **LXXXV.i.540**)

[21] Ara P.A. (Kost.) **9.4.1999** fil-kawża fl-ismijiet ***Pawlu Cachia vs Avukat Ġenerali et***

[22] F'dan ir-rigward, il-Qorti qegħda żżomm quddiem għajnejha l-bidliet li seħħew fil-liġi bis-saħħa ta' l-Atti I u III tal-2006 (li ma jgħinux lill-każ tar-rikorrenti)

artikolu 181B(2) tal-Kodiċi tal-Organiżżazzjoni u Proċedura Ċivili, li jgħid li l-Avukat Ġenerali jidher għall-Gvern f'dawk l-atti u kawżi li, minħabba n-natura tat-talba, ma jkunux jistgħu jiġu diretti kontra xi wieħed jew aktar mill-kapijiet tad-dipartimenti l-oħra tal-Gvern. Huma jgħidu li, f'din il-kawża, ma kienx hemm għalfejn jitħarrek l-Avukat Ġenerali għaliex kien biżżejjed li l-kawża saret kontra l-Kummissarju intimat, u dan kif joħroġ mill-artikolu 181B(1) tal-istess Kodiċi[23];

Illi dwar dan, il-Qorti tqis li l-kwestjoni ta' min għandu jwieġeb għal xilja ta' ksur ta' jedd fondamentali tintrabat kemm mal-għamla tal-ksur li jkun u wkoll mar-rimedju xieraq li jista' jingħata għal dak il-ksur. Ilum hu stabilit li l-Qrati tagħna għarfu din ir-rejalta' u għalhekk sawru d-distinzjonijiet meħtieġa applikabbli għall-biċċa l-kbira mill-każijiet. Illum il-ġurnata jingħarfu kategoriji differenti ta' persuni li jistgħu jitqiesu bħala leġittimi kuntraditturi f'azzjonijiet kostituzzjonali. Dawn jinqasmu fi tliet kategoriji, jiġifieri (a) dawk li jridu jwieġbu direttament jew indirettament għall-għamil li jikser id-dritt fundamentali ta' persuna, (b) dawk li jridu jagħmlu tajjeb (billi jipprovdu r-rimedju xieraq) għan-nuqqasijiet jew l-egħmejjel li bihom ħaddieħor jikser xi jedd fundamentali ta' xiħadd, u (ċ) dawk il-partijiet kollha li jkunu f'kawża meta kwestjoni ta' xejra kostituzzjonali jew konvenzjonali tqum waqt is-smigħ ta' xi kawża f'qorti[24]. Ma' dawn, u dejjem jekk ikollhom interess fil-kawża, jistgħu jiddaħħlu persuni oħrajn bil-għan li jagħmlu sħiħ il-ġudizzju u jagħmluh rappreżentattiv ta' kull interess involut fil-kwestjoni[25];

Illi fil-każ li għandna quddiemna r-rikorrenti bl-ebda mod ma qegħdin jattakkaw il-liġi bħala l-għajn li minnha jinħoloq il-ksur tal-jeddijiet fundamentali tagħhom. F'dik l-ipoteżi, il-Gvern ikun irid iwieġeb u jirrimedja u f'dan ir-rigward l-ebda kap ta' dipartiment ma jista' jidħol minflok il-Gvern li jirrappreżenta. F'każ bħal dan, iżda, l-ilment tar-

---

[23] Ara wkoll (*obiter*) Kost. **11.4.2006** fil-kawża fl-ismijiet ***Emanuel Camilleri et Kummissarju tal-Artijiet et***

[24] Kost. **7.12.1990** fil-kawża fl-ismijiet ***Abela vs Onor. Prim Ministru et*** (Kollez. Vol: **LXXIV.i.261**); u Kost. **6.8.2001** fil-kawża fl-ismijiet ***Vella et vs Kummissarju tal-Pulizija et*** (Kollez. Vol: **LXXXV.i.56**)

[25] P.A. Kost. RCP **10.1.2003** fil-kawża fl-ismijiet ***Kenneth Brincat et vs Avukat Ġenerali et***

rikorrenti huwa wieħed mibni fuq l-għamil tal-Kummissarju tal-Artijiet (jiġifieri tad-Dipartiment immexxi minnu) u għalhekk il-ġudizzju huwa sħiħ bih waħdu;

Illi għal dawn ir-raġunijiet, il-Qorti sejra tilqa' l-ewwel eċċezzjoni preliminari tal-intimat Avukat Ġenerali u tqis li ma kienx hemm għalfejn jitħarrek ukoll, għalkemm, fid-dawl tal-artikolu 181B(3) tal-Kodiċi msemmi, l-istess intimat xorta waħda kellu jkun notifikat bl-atti tal-kawża u, bla ebda dubju, kien se' jipprovdi l-avukat difensur tal-intimat l-ieħor kif fil-fatt ġara;

Illi **dwar l-ilmenti tar-rikorrenti fil-mertu**, joħroġ ċar li r-rikorrenti jilmentaw li l-għamil tal-Kummissarju intimat jikser il-jedd tagħhom għat-tgawdija bla xkiel tal-pussess ta' ħwejjiġhom taħt l-artikolu 1 tal-Ewwel Protokoll tal-Konvenzjoni, u l-jedd tagħhom li ma jkunux diskriminati taħt l-artikolu 14 tal-Konvenzjoni. Il-Qorti sejra tqishom f'din l-ordni;

Illi qabel ma l-Qorti tgħaddi biex tistħarreġ kull wieħed miż-żewġ dispożizzjonijiet li dwarhom jirreferu l-ilmenti tar-rikorrenti, jidher xieraq li ssir ukoll tifsira ta' xi termini li jintużaw fil-liġi speċjali[26] li minnha seħħew il-ġrajja kollha marbutin ma' dan il-każ;

Illi l-ewwel darba li l-ġid tar-rikorrenti ttieħed mill-awtorita' pubblika kien minnufih wara li ntemmet it-Tieni Gwerra dinjija. Mill-atti tal-kawża ma joħroġx jekk dak l-intervent kienx jirriżulta minn xi proklama jew dikjarazzjoni uffiċjali[27]. Wara li l-bini mġarraf twaqqa' kollu u nbena mill-ġdid, ittieħed formalment mingħand ir-rikorrenti fl-1951 b'titolu ta' pussess u użu. Fl-1993, wara li sentejn qabel ir-rikorrenti kitbu lill-Gvern biex jagħti l-kumpens, il-Gvern qatagħha li l-bini jiksbu għal għan pubbliku b'titolu ta' dominju pubbliku;

Illi l-liġi tqis li għan (jew, biex tintuża l-kelma mħaddma fil-liġi, skop) ikun pubbliku meta "*għandu x'jaqsam mal-użu*

---

[26] L-Ordinanza XL tal-1935 dwar l-Akkwist ta' Artijiet għal Skopijiet Pubbliċi (Kap 88 tal-Liġijiet ta' Malta, qabel Kap 136)

[27] Għall-kuntrarju, mid-Dok "PS1" jidher li t-teħid sar b'għaġġla, bla ma ddaħħlu s-sidien u "b'titolu prekarju", ara paġ. 23 tal-proċess

esklussiv tal-Gvern jew mal-użu pubbliku ġenerali, jew li għandu x'jaqsam ma' jew jiswa għall-interess jew qadi tal-pubbliku (sew jekk l-art tkun għal użu tal-Gvern sew jekk le) jew ma' jew għall-ippjantar ta' l-ibliet jew ma' jew għar-rikostruzzjoni jew kull skop li għandu x'jaqsam mad-difiża ta' Malta jew li għandu x'jaqsam ma' jew jiswa għall-operazzjonijiet navali, militari jew tal-ajru; u jfisser ukoll kull skop ieħor imsemmi bħala pubbliku minn xi liġi; u għall-finijiet ta' din it-tifsira, fejn l-iskop sabiex jiġi eżerċitat xi dritt taħt din l-Ordinanza jkun konness mal-utilizzazzjoni ta' xi art jew xi dritt konness jew relatat magħha għal kull raġuni marbuta mal-provvista, ħażna jew distribuzzjoni ta' karburanti jew sorsi oħra ta' enerġija, jew f'konnessjoni mal-provvista ta' xi servizz ta' utilita' jew servizz muniċipali jew proġett infrastrutturali, għandu jitqies bħala konness ma' jew anċillari għall-interess pubbliku jew utilita''". L-imsemmija liġi tgħodd biss dwar art, f'liema kelma huwa magħdud ukoll kull sura ta' bini jew jeddijiet oħrajn marbutin mal-użu tiegħu;

Illi dik il-liġi[28] tagħraf tliet (3) suriet ta' akkwist min-naħa tal-Gvern għal għanijiet pubbliċi: jew taħt (i) ix-xiri assolut, jew (ii) il-pussess u użu għal żmien determinat jew dak iż-żmien li l-ħtiġijiet tal-għan pubbliku jkunu jitolbu u jew (iii) id-dominju pubbliku. Iżda l-liġi taħseb ukoll li ġid jista' jinkiseb f'biċċa minnu taħt titolu wieħed u f'biċċa oħra taħt titolu ieħor, għajr fejn il-kisba ssir f'isem jew għall-użu ta' terza persuna, f'liema każ it-teħid irid tabilfors isir b'xiri assolut. F'każ fejn ġid ikun ittieħed b'titolu ta' pussess u użu, u jgħaddu aktar minn għaxar snin minn dak inhar li jkun hekk ittieħed, is-sid ikollu l-jedd jitlob li dak il-ġid jew jinxtara jew jinkiseb b'titolu ta' dominju pubbliku jew, f'każ li la tingħażel il-waħda u lanqas l-oħra, li jinħeles mill-ġdid favurih[29];

Illi l-kumpens lis-sid maħsub mil-liġi għal teħid ta' ġid taħt titolu ta' pussess u użu temporanju jikkonsisti f'kera ta' akkwist (*acquisition rent*), filwaqt li l-kumpens għat-teħid ta' ġid taħt titolu ta' dominju pubbliku jikkonsisti fil-ħlas ta'

---

[28] Art. 5 tal-Kap 88
[29] Art. 19(1) tal-Kap 88

kera ta' għarfien (*recognition rent*)[30]. Fil-każ ta' teħid taħt titolu ta' xiri assolut, il-kumpens jikkonsisti fi ħlas ta' valur xieraq li dak il-ġid jitqies – skont il-kriterji msemmija fl-istess liġi – bħala l-valur xieraq: minħabba li l-kisba tirrigwarda ġid immobbli, ikun meħtieġ ukoll il-pubblikazzjoni ta' att pubbliku nutarili. Filwaqt li l-pussess u użu huwa maħsub li jkun għal żmien li jagħlaq, it-teħid b'dominju pubbliku min-natura tiegħu jdum għal dejjem u l-kera tal-għarfien li jitħallas lis-sid ma jitbiddel qatt[31]. F'dan il-każ tal-aħħar, il-kera tal-għarfien tixxiebah ma' ċens perpetwu u l-Gvern jikseb setgħat fuq il-ġid li jixbhu lil dawk li jgawdi l-enfitewta[32];

Illi **dwar il-jedd tar-rikorrenti għat-tgawdija bla xkiel ta' ġidhom** din il-Qorti jidhrilha li huwa xieraq ittenni li l-eżerċizzju li għandha tagħmel f'dan il-każ huwa dak li tqis jekk kemm-il darba kienx hemm ksur tal-jedd tagħhom għat-"tgawdija paċifika tal-possedimenti" tagħhom f'każ li l-għamil ma jkunx wieħed ta' **teħid** (fis-sens ta' ċaħda jew, fi kliem il-Konvenzjoni, "privazzjoni") ta' dak il-ġid imma ta' **ndħil** f'dik it-tgawdija. Jekk jirriżulta li kien hemm teħid, allura l-Qorti tkun trid tqis ukoll jekk dak it-teħid kienx maħsub fl-interess pubbliku jew fl-interess ġenerali **u** kif ukoll jekk dan ikunx sar b'ħarsien ta' liġi domestika u tal-prinċipji ġenerali tad-dritt internazzjonali;

Illi l-Artikolu 1 tal-Ewwel Protokoll tal-Konvenzjoni jrid li:

"*Kull persuna naturali jew persuna morali għandha dritt għat-tgawdija paċifika tal-possedimenti tagħha. Ħadd ma għandu jiġi ipprivat mill-possedimenti tiegħu ħlief fl-interess pubbliku u bla ħsara tal-kundizzjonijiet provduti bil-liġi u bil-prinċipji ġenerali tal-liġi internazzjonali.*

"*Iżda d-dispożizzjonijiet ta' qabel ma għandhom bl-ebda mod inaqqsu d-dritt ta' Stat li jwettaq dawk il-liġijiet li jidhrulu xierqa biex jikkontrolla l-użu ta' proprjeta' skond l-interess ġenerali jew biex jiżgura l-ħlas ta' taxxi jew kontribuzzjonijiet oħra jew pieni.*";

---

[30] Art. 13(2) tal-Kap 88
[31] Art. 19(5) tal-Kap 88
[32] Ara, b'mod partikolari l-artt. 19(6) u (8) tal-Kap 88

Illi l-imsemmi artikolu jitkellem kemm dwar it-teħid u kif ukoll dwar il-kontroll ta' possediment. Dak l-artikolu, li kif ilu jingħad u kif ilu stabilit[33], huwa ġabra ta' tliet (3) regoli msenslin waħda mal-oħra u li għandhom jinftehmu b'qari ma' xulxin. B'mod partikolari, fil-ħarsien tal-jedd imsemmi f'dak l-artikolu irid jintwera li jkun inżamm u tħares bilanċ xieraq bejn l-interessi tal-komunita' u dawk tal-individwu li ġidu jkun intlaqat mill-għamil tal-Istat (f'dan il-każ, l-esproprjazzjoni). Dwar it-tifsir xieraq ta' dan l-artikolu, il-Qrati tagħna diġa'[34] taw il-fehmiet meqjusa tagħhom u ħarġu b'sensiela ta' prinċipji li fuqhom għandhom jintiżnu l-jeddijiet tal-individwu fuq naħa u dawk tal-Istat fuq in-naħa l-oħra. Għalhekk, filwaqt li l-liġijiet li jagħtu s-setgħa lill-Istat li jieħu ġid f'idejh għal għanijiet pubbliċi huma meqjusa bħala meħtieġa f'soċjeta' demokratika, dawn ma jagħtux jedd assolut jew insindakabbli lill-Istat, għaliex tali jedd għandu jitqies bħala eċċezzjoni jew limitazzjoni għall-jedd tal-individwu li jgawdi ħwejġu u ġidu bil-kwiet, u għalhekk l-Istat irid juri kif imiss li l-jedd tiegħu wettqu bil-qies u fil-parametri permessi mil-liġi;

Illi għall-finijiet ta' dan l-artikolu, ikun hemm "teħid ta' possedimenti" biss "*when all the legal rights of the owner are extinguished by operation of law or by the exercise of a legal power to the same effect. .... In the absence of a formal extinction of the owner's rights, the Court has been very cautious about accepting that a* de facto *deprivation of property qualifies as a deprivation for the purposes of Article 1/2*"[35]. B'"*de facto deprivation*" wieħed jifhem dawk il-każijiet fejn "*the authorities interfere substantially with the enjoyment of possesions without formally divesting the owner of his title*"[36]. Għalhekk, b'teħid ta' ġid mingħand is-sid għall-finijiet ta' dan l-artikolu, jidher li wieħed ifisser il-każ fejn il-jeddijiet proprjetarji jinġiebu fix-xejn[37];

---

[33] Sa mis-sentenza Q.E.D.B. **23.9.1982** fil-kawża fl-ismijiet ***Sporrong & Lonnroth vs Svezja*** (Applik. Nru. 7151/75) § 61

[34] Ara, per eżempju, Kost. **28.12.2001** fil-kawża fl-ismijiet ***Cachia vs Avukat Ġenerali et*** (Kollez. Vol: **LXXXV.i.615**)

[35] Harris, O'Boyle & Warbrick <u>Law of the European Convention on Human Rights</u> (1995), paġġ. 527 – 8

[36] *Ibid.* f'paġ. 528

[37] Ara, per eżempju, Kost. **1.2.2008** fil-kawża fl-ismijiet ***Vincent Curmi noe et vs L-Onor. Prim Ministru et*** (każ li jirreferi għall-jedd tal-lawdemju)

Illi min-naħa l-oħra għal dak li jirrigwarda l-indħil fl-użu tal-ġid min-naħa tal-Istat, jidher li dan l-indħil jista' jieħu s-sura ta' kull għamla ta' kontroll (bla ma jċaħħad lis-sid mit-titolu), sakemm dan isir billi jitħares il-bilanċ bejn il-ħtieġa jew interess pubbliku jew ġenerali u l-jeddijiet tas-sid fuq dak il-ġid;

Illi filwaqt li huwa d-dmir tal-Istat li juri li t-teħid jew l-indħil seħħ tassew fl-interess pubbliku jew ġenerali, hemm qbil li, fejn jidħol dak li jitqies bħala "interess pubbliku", l-Istat igawdi firxa wiesgħa ta' diskrezzjoni;

Illi mill-fatti li joħorġu mill-atti tal-kawża, l-Qorti ssib li t-teħid tal-ġid tar-rikorrenti l-ewwel taħt titolu ta' pussess u użu u, wara, b'dominju pubbliku m'għandux jitqies bħala teħid tal-ġid, għaliex ir-rikorrenti għadhom sal-lum magħrufin bħala s-sidien tal-bini meħud. Għalhekk, l-għamil tal-intimat jikkostitwixxi għamla ta' kontroll fl-użu ta' dak il-ġid, dettat minn żewġ ċirkostanzi ta' fatt. L-ewwel fatt hu li l-ġid kien ġarrab ħsara b'ħidma tal-għadu b'mod tali li ma setax jibqa' iżjed jintuża għall-għan li għalih kien inbena. It-tieni fatt hu li l-kontroll li l-Istat qiegħed jagħmel b'dan il-ġid hu marbut mal-provvista ta' akkomodazzjoni soċjali li, f'kull żmien u l-aktar f'dawk l-inħawi tal-pajjiż, kienet laħqet qagħda kritika;

Illi wkoll kieku l-kisba b'titolu ta' dominju pubbliku kellha titqies bħala teħid tal-ġid tar-rikorrenti, għandu jirriżulta bla ebda dubju li dik il-kisba saret mhux biss għal għan pubbliku iżda saħansitra fl-interess pubbliku. Huwa dan l-aspett tal-aħħar li jinteressa l-aktar it-tħaddim tal-artikolu 1 tal-Ewwel Protokoll tal-Konvenzjoni[38]. Il-bini li ttella' minflok dak li ttieħed mingħand ir-rikorrenti (jew l-awturi tagħhom) kien u għadu jintuża għall-akkomodazzjoni ta' familji privati. Tneħħi remissa waħda minn bosta fil-livell tat-triq li jidher li tintuża bħala ħanut, il-bqija tal-ġid jintuża għal għanijiet residenzjali soċjali jew użu marbut ma' dan. L-istess rikorrenti jaċċettaw dan l-istat ta' fatt u ma jqisux li l-intimat ħa f'idejh il-ġid tagħhom għal raġuni oħra ħlief

[38] Kost. **6.10.1999** fil-kawża fl-ismijiet ***Mousu' et vs Id-Direttur tal-Lottu Pubbliku et*** (Kollez. Vol: **LXXXIII.i.246**) għat-tifsira bejn « skop » u « interess » pubbliku

biex jipprovdi tali akkomodazzjoni lil min kien tassew jeħtieġha[39];

Illi, mbagħad, mix-xhieda li ta r-rikorrent Nutar Saliba nnifsu[40] r-rimedju mistenni mir-rikorrenti huwa dak li jingħataw kumpens xieraq. Fi kliem ieħor, ir-rikorrenti ma jidhirx li qegħdin jikkontestaw b'xi mod il-jedd li l-intimati ħadu l-ġid tagħhom għall-għan li għalih intuża. Kif ingħad qabel, fit-tifsira xierqa li għandu jingħata l-artikolu 1, huwa meħtieġ li wieħed jara jekk bl-għamil tat-teħid jew tal-indħil fit-tgawdija tal-ġid tal-persuna li tkun, iżammx jew le bilanċ xieraq bejn l-interess ġenerali jew pubbliku u l-jeddijiet milquta tal-istess persuna dwar il-ġid meħud. Dan jgħodd ukoll meta wieħed jiġi biex jitqies il-kumpens provdut wara għamil ta' teħid jew indħil fit-tgawdija tal-ġid ta' dak li jkun. Għalhekk, "*The level of compensation must be 'reasonably related' to the value of the property taken. However, Article 1/1/2 requires neither full compensation nor the same level of compensation for every category of deprivation. ... where the state was pursuing economic reform or social justice, less reimbursement was due to the dispossessed owners than full market value. ... The guiding principle remains the 'fair balance', reliance upon which is necessary to establish* any *right to compensation for nationals. It is also a principle which leaves a wide margin of appreciation to the state to determine what the level of compensation should be*"[41];

Illi l-Qorti tqis li għat-teħid jew indħil fl-użu tal-ġid tar-rikorrenti, l-intimat iqegħed iħallas lir-rikorrenti l-kera tal-għarfien. Huwa minnu li s-somma mħallsa (li r-rikorrenti jmisshom biss nofs minnha) m'hijiex xi somma konsistenti jew għolja, u lanqas ma jidher li hija maħsuba li togħla mal-medda taż-żmien. Iżda hija somma li titqabbel ma' kera li jitħallas skond il-liġi dwar fondi qodma mogħtija għall-kiri bħala djar ta' abitazzjoni. Fuq kollox, ir-rikorrenti ma ntalbu jagħmlu l-ebda spejjeż la għall-bini tal-imsemmi ġid u lanqas dwar iż-żamma tiegħu fi stat tajjeb. B'żieda ma' dan u kif sewwa josservaw l-intimati fin-Nota ta'

[39] Ara n-Nota ta' Osservazzjonijiet tagħhom f'paġ. 147 tal-proċess
[40] Paġ. 25 tal-proċess
[41] Harris, O'Boyle & Warbrick *Op. Cit.*, paġġ. 533 – 4

Sottomissjonijiet tagħhom[42], meta l-ġid ġie f'idejn missier ir-rikorrenti, il-bini kien diġa' mikri lil terzi u għalhekk meta wieħed jieħu qies tal-kera ta' dak iż-żmien dwar djar qodma u mal-fatt li l-ġid ma kienx f'idejn l-awtur tar-rikorrenti b'titolu ta' proprjeta' ħielsa, ma jidhirx li t-teħid tal-pussess min-naħa tal-Gvern u l-kumpens mogħti ġab fir-rikorrenti dak il-preġudizzju kbir li jsemmu fis-sottomissjonijiet tagħhom;

Illi taħt dan l-ilment ukoll, ir-rikorrenti jqanqlu l-kwestjoni tal-abbuż li sar min-naħa tal-Kummissarju intimat bil-fatt li, minkejja li l-bini tagħhom ittieħed taħt titolu ta' pussess u użu, dan qabad u ġarraf il-bini bla ma talab il-kunsens tagħhom u bena, minflok, blokka appartamenti fuq l-art tagħhom u l-art ta' ħdejha u ħa biċċa mill-ġid tagħhom biex wessa' t-triq. Dwan dan, il-Qorti ssib li, minn kif seħħew il-ġrajja tal-każ, jidher li t-teħid fiżiku tal-ġid tar-rikorrenti seħħ saħansitra qabel ma nħarġet id-dikjarazzjoni formali tat-teħid taħt pussess u użu, għaliex il-bini ttella' minnufih wara tmiem il-Gwerrra. Fit-tieni lok, u fuq livell legali, jidher li din il-Qorti hija miżmuma *ratione temporis* milli tqis dan l-aspett tal-ilment, minħabba dak li jipprovdi l-artikolu 7 tal-Kapitolu 319 tal-Liġijiet ta' Malta u għaliex iż-żmien li l-ġid kien miżmum taħt titolu ta' pussess u użu kien bosta snin qabel l-1 ta' April, 2002;

Illi għal dawn ir-raġunijiet il-Qorti qiegħda ssib li r-rikorrenti ma seħħilhomx juru li ġarrbu ksur tal-artikolu 1 tal-Ewwel Protokoll tal-Konvenzjoni bl-għamil tal-intimat Kummissarju tal-Artijiet;

Illi **dwar il-jedd tar-rikorrenti li ma ssirx diskriminazzjoni magħhom** jidher li huma jilmintaw mill-fatt li l-intimat għażel li l-bini li kien ittieħed b'titolu ta' użu u l-pussess fl-1951 ittieħed taħt titolu ta' dominju pubbliku fl-1993 u mhux b'xiri assolut. Huma jisħqu li f'każijiet oħrajn bħal tagħhom il-Gvern kien xtara l-ġid esproprjat b'xiri assolut mingħand is-sidien esproprjati. Għalhekk, iqisu li ngħataw trattament differenti minn ħaddieħor u b'hekk ġarrbu diskriminazzjoni. Il-Qorti tinnota, madankollu, li r-

[42] Paġ. 166 tal-proċess

rikorrenti (għall-kuntrarju tal-intimati) ma għamlu l-ebda riferenza għal dan l-aggravju tagħhom la fin-Nota ta' Sottomissjonijiet u lanqas waqt it-trattazzjoni ulterjuri bil-fomm quddiemha. F'kull każ, ladarba l-kawżali tad-diskriminazzjoni hija waħda minn dawk li dwarhom tressqu t-talbiet tar-rikorrenti, il-Qorti sejra tistħarreġ dan l-ilment ukoll;
Illi meta Qorti tintalab tistħarreġ l-ilment taħt l-artikolu 14 tal-Konvenzjoni trid tagħmel dan billi żżomm quddiem għajnejha (i) li dak l-ilment jeħtieġ li jkun marbut ma' xi jedd ieħor imħares mill-Konvenzjoni, u (ii) li l-kawżali tad-diskriminazzjoni msemmijin f'dak l-artikolu huma biss indikativi u jistgħu jkunu iżjed fil-għadd u l-kwalita' mill-kawżali msemmijin fl-istess artikolu 14. Wieħed irid iqis ukoll li (iii) it-trattament differenti mogħti bejn kategorija ta' persuni u oħra trid tkun waħda leġittima u raġonevoli, u għalhekk mhux kull trattament differenti jwassal għal sejbien ta' trattament diskriminatorju bi ksur tal-imsemmi artikolu 14[43]. Madankollu, persuna tista' ssejjes talba taħt dan l-artikolu minkejja li la tista' turi u lanqas biss tippretendi ksur ta' xi jedd "sostantiv" ieħor imħares mill-Konvenzjoni, sakemm tali talba taqa' fl-"ambitu" ta' jedd bħal dak[44];

Illi illum il-ġurnata jidher li huwa stabilit li "*a difference in treatment is discriminatory, for the purposes of Article 14 of the Convention, if it has 'no objective and reasonable justification'. In other words, the notion of discrimination includes in general cases where a person or group is treated, without proper justification, less favourably than another, even though the more favourable treatment is not called for by the Convention. Article 14 does not prohibit distinctions in treatment which are founded on an objective assessment of essentially different factual circumstances and which, being based on the public interest, strike a fair balance between the protection of the interests of the community and respect for the rights and freedoms safeguarded by the Convention. The*

[43]Q.E.D.B. **23.7.1968** fil-***Case Relating to Certain Aspects of the Laws on the Use of Languages in Education in Belgium vs Belġju*** (Applik. Nru. 1474/62 et.), § 10, u Q.E.D.B. **8.7.1986** fil-kawża fl-ismijiet ***Lithgow vs Renju Unit*** (Applik. Nru. 9006/80 et.), § 177
[44] Harris, O'Boyle & Warbrick *Op. Cit*, paġġ. 465 – 6

Contracting States enjoy a certain margin of appreciation in assessing whether and to what extent differences in otherwise similar situations justify a difference in treatment. The scope of the margin of appreciation will vary according to the circumstances, the subject-matter and its background, but the finaldecision as to observance of the Convention's requirements rests with the Court"[45];

Illi kif ingħad b'mod meqjus u miġbur mill-Qrati tagħna f'dan ir-rigward: "*biex tara jekk kienx hemm diskriminazzjoni bi ksur ta' dak li jrid l-artikolu 14 tal-Konvenzjoni, il-Qorti trid tara jekk (1) kienx hemm differenza fil-mod kif persuni differenti tħallew igawdu l-jeddijiet imħarsa taħt il-Konvenzjoni, (2) din id-differenza fit-trattament kinitx bejn persuni li s-sitwazzjoni tagħhom kienet tixxiebah, (3) din id-differenza kinitx bil-ħsieb li jintlaħaq għan leġittimu; u (4) kienx hemm proporzjonalita' bejn id-differenza fit-trattament u l-għan li ried jintlaħaq permezz ta' dik id-differenza, jew kienx meħtieġ li jkun hemm dik id-differenza biex jintlaħaq dak il-għan. Huwa importanti, għalhekk, li l-paragun isir bejn persuni li huma placed in analogous situations*"[46];

Illi f'każijiet ta' ilment taħt l-artikolu 14, jaqa' fuq il-persuna li tallega l-aġir diskriminatorju kontra tagħha li turi liema huwa dak l-artikolu tal-Konvenzjoni li fl-ambitu tiegħu tkun seħħet dik id-diskriminazzjoni. Tali persuna tkun trid turi wkoll kif imiss li hija qiegħda tingħata trattament differenti (agħar) minn dak li persuni oħra fil-qagħda tagħha qegħdin jingħataw. La jsir dan, imbagħad, jaqa' fuq l-Istat li juri li teżisti raġuni oġġettiva u raġonevoli għaliex qiegħed jingħata dak it-trattament differenti[47];

Illi fil-każ li għandna quddiemna, joħroġ li l-għażla tal-intimat li jieħu l-binja taħt titolu ta' dominju pubbliku hija waħda mill-għażliet li l-liġi espressament tagħtih id-dritt li jagħmel. Ma kienx marbut li t-teħid iwettqu tabilfors

---

[45] Q.E.D.B. **12.2.2008** fil-kawża fl-ismijiet ***Kafkaris vs Ċipru*** (Applik. Nru. 21906/04) § 161 (każ fejn persuna ikkundannata għal għomorha l-ħabs ma ngħatatx maħfra Presidenzjali bħal uħud oħrajn li kellhom l-istess kundanna u ngħatatilhom maħfra)

[46] P.A. (Kost) GCD **15.2.2006** fil-kawża fl-ismijiet ***Joseph Grech et vs Il-Ministru Responsabbli mill-Familja u s-Solidarjeta' Soċjali et*** (konfermata mill-Qorti Kostituzzjonali fid-**9.2.2007**) li kienet tirrigwarda każ ta' pensjonijiet

[47] Q.E.D.B. **23.10.1990** fil-kawża fl-ismijiet ***Darby vs Svezja*** (Applik. Nru. 11581/85) § 31

b'titolu ta' xiri assolut. Dak li l-Qorti trid tqis huwa jekk, fl-għażla li għamel, l-intimat mexiex b'mod diskriminatorju mar-rikorrenti. Dwar dan, il-Qorti tirreferi għax-xhieda mressqa, b'mod partikolari dik mogħtija minn Joseph Sciriha[48]. Minn dik ix-xhieda joħroġ li l-"*policy*" mħaddma hi li, huwa biss f'każijiet fejn il-ġid jintuża għal finijiet kummerċjali li t-titolu ta' pussess u użu, wara li jagħlaq iż-żmien, jinbidel f'wieħed ta' xiri assolut. Fil-każijiet l-oħrajn, fejn il-Gvern iħoss li għandu jżomm kontroll tal-ġid esproprjat, it-titolu jkun dak ta' dominju pubbliku. Il-Qorti tqis li l-ġid tar-rikorrenti kien u reġa' baqa' jintuża bħala bini residenzjali (il-Perit Tekniku qanqal dubju dwar jekk xi parti mill-uniku ħanut li hemm fil-binja jaqax fil-limiti tal-konfini fejn kien il-ġid tal-awturi tar-rikorrenti qabel twaqqa'). Tqis ukoll li l-imsemmija "*policy*", għalkemm tħalli lok għal diskrezzjoni wiesgħa f'idejn l-intimat[49], ma ntweriex li tħaddmet f'dan il-każ speċifikatament biex iġġib ħsara lir-rikorrenti jew għax huma min huma;

Illi, kif ingħad qabel, huma r-rikorrenti li riedu juru li seħħ trattament diskriminatorju. Filwaqt li seħħilhom juru li d-dikjarazzjoni lamentata taqa' fl-ambitu tal-artikolu 1 tal-Ewwel Protokoll tal-Konvenzjoni, ma wrew bl-ebda mod li xi nies jew sidien oħrajn fl-istess qagħda tagħhom ingħataw trattament aħjar minnhom. B'żieda ma' dan, il-Qorti ma ssibx li hemm wisq iżjed li jista' jwassal biex jitqies ukoll li d-differenza fit-trattament kienet waħda diskriminatorja għall-finijiet tal-artikolu 14 tal-konvenzjoni u, bit-twettiq tal-eżerċizzju hawn fuq imsemmi, ma jistax jingħad li l-ilment tar-rikorrenti huwa wieħed mistħoqq;

Għal dawn ir-raġunijiet, il-Qorti qiegħda taqta' u tiddeċiedi l-kawża billi:

Tilqa' l-ewwel eċċezzjoni preliminari tal-intimat Avukat Ġenerali u tiddikjara li ma hux il-kontradittur leġittimu tal-azzjoni attriċi u għalhekk teħilsu milli joqgħod fil-kawża bi spejjeż għar-rikorrenti;

---

[48] 5.5.2000, f'paġġ. 89 – 90 tal-proċess

[49] Ara r-rimarki dwarha f'P.A. (Kost) **18.1.1999** fil-kawża fl-ismijiet ***Gera de' Petri Testaferrata Boniċi Għaxaq et vs L-Avukat Ġenerali et*** (mhix pubblikata)

Tiddikjara li ma ssibx li r-rikorrenti seħħilhom juru li ġarrbu ksur tal-jeddijiet tagħhom taħt l-artikolu 1 tal-Ewwel Protokoll tal-Konvenzjoni, bla ħsara ta' kull jedd ta' azzjoni li jista' jkollhom taħt xi liġi oħra;

Tiddikjara li r-rikorrenti lanqas ma seħħilhom juru li ġarrbu xi sura ta' diskriminazzjoni bi ksur tal-Artikolu 14 tal-Konvenzjoni;

Tilqa' l-eċċezzjonijiet tal-intimat Kummissarju tal-Artijiet fil-mertu; u

Tordna li r-rikorrenti jħallsu l-**ispejjeż tal-kawża**.

Moqrija

< Sentenza Finali >

--------------------------------TMIEM--------------------------------